

Kakó so Turki osvojili Bihač.

Spisal I. Steklasa.

Domáča vojska med Ferdinandom I. in Ivanom Zapoljo je bila vzrok, da je trdnjavo Jajce, katero so Hrvatje branili toliko let, končno venderle osvojil bosanski paša. Usref leta 1528. Ko se je udala ta trdnjava, bila je izgubljena vsa branilna črta ob reki Vrbasu, zakaj tudi Banjaluka je bila osvojena istega leta. Hrvatom in ž njimi združenim Slovencem zdaj ni preostajalo drugega, nego odločno braniti bojno črto na Uni in le kolikor móči tudi predel med Vrbasom in Uno. Najhujše borbe so se razvile sedaj v teh krajih; za vsak pédenj zemlje so se Turki krvavo borili s kristjani. Ker poslednji niso imeli dovólj podpore od sosednih držav, morali so napósled izgubiti tudi ta predel. Trdnjava je bila osvojena za trdnjavo, dokler ni prišla vrsta tudi na Bihač.

Mesto in trdnjava Bihač stoji na levem bregu Une v takozvani turški Hrvaški in pripada najstarejšim mestom v teh krajih. Pravijo, da ga je leta 1250. ogerski kralj Bela IV. povzdignil v slobodno in kraljevsko mesto. V Bihači so kesneje stanovali bani in njih namestniki (vicebani); tudi je bilo v mestu kraljevsko presodišče. Zemljišča okolo mesta pa sta imeli skoraj samó dve rodbini, namreč goriški knezi, imenovani kesneje Blagajski, po mestu Blagaji na Sani, in knezi Gušiči (Karloviči). Leta 1345. je bival ogersko-hrvaški kralj Ljudevit I. 18 dnij v Bihači, ko se je vzdignil, da premaga velikaše hrvaške. Tukaj se je sešel okolo njega tudi zbor na posvetovanje. Pri odhodu svojem je pustil kralj v mestu močno posadko. Ali po smrti tega kralja je bil Bihač pogostoma priča žalostnim vojnim prizorom, zlasti za borbe kraljev Sigismunda in Ladislava Napolitanca radi krone ogersko-hrvaške. Hrvatje, na čelu jim Hervoja, vzdignili so se na svojega kralja Sigismunda in mu vzeli mesto Bihač (leta 1403.). Toda že dve leti kesneje (leta 1405.) osvojil ga je zopet ban Pavel Bešlinac za kralja Sigismunda.

Leta 1434. je podaril kralj Sigismund mesto Bihač z Ripčem in nekaterimi drugimi gradovi knezu Štefanu Frankopanu za nagrado, ker mu je omenjeni knez pomagal, ko se je kralj vojskoval v Italiji. Frankopani so imeli potem Bihač v oblasti do leta 1490. Vender, ko so se po smrti Matije Korvina Frankopani poprijeli cesarja Maksimilijana I. proti kralju Vladislavu II., vzeli jim je poslednji Bihač (leta 1491.). Po Beatrici Frankopanovi je dobil Bihač Ivan Korvin, ki je često pre-

bival v njem. Za Korvinom si je prisvojil Bihač Jurij Braniborski, drugi soprog Beatričin; toda po njegovi smrti je pripadel iz nova Frankopanom.

V tem so Turki vse huje pritiskali na hrvaške zemlje; bilo je treba resno misliti tudi na Bihač, da se utrdi. Že leta 1512. se imenuje Bihač mesto, katero bi se moralo med vsemi drugimi utrditi najprej. Ko je pa leta 1519. pri Korenici blizu Bihača padel v borbi s Turki slavni hrvaški ban in škof vesprimski Peter Berislavić in mu je bila tudi vojska razpršena, bilo je neizogibno potrebno, da se Bihač učvrsti nemudoma. Zatorej prosi hrvaški zbor na Cetinu kralja Ferdinanda I., katerega si je ravno nekoliko prej izbral za kralja svojega (leta 1527.), da bi Bihaču oskrbel posadko. Prvo posadko je privedel v trdnjavo Nikola Jurišić, a zapovednik ji je bil Jakop Ravnikar; od tega časa je bila posadka stalna, kar je bilo vsekakor potrebno, ker je leta 1528. pala trdnjava Jajce, kakor smo že omenili. Posadka je štela po navadi 400 mož, mestu pa je zapovedoval kapetan (mestni stotnik). Prvi kapetan je bil Erazem Turn (od leta 1528.—1535.), ki je bil tudi zapovednik v Ljubljani in kesneje na górenjem Hrvaškem vsem četam, katere so plačevale avstrijske dežele, za njim pa Hrvat Peter Keglević, ban hrvaški, do leta 1538., ko ga je zamenil Jernej Ravnikar. Leta 1540. je izročila kraljica Ana, soproga Ferdinanova, mesto Bihač z vsemi pravicami in povlasticami stanovom kranjskim in jim zajedno naložila, da vzdržujejo in oskrbujejo posadko.¹⁾ Takrat je bil v trdnjavi kapetan neki Gall, leta 1543. pa Viljem Schnitzenbaum. Leta 1544. se je izkazal v borbi s Turki kapetan Jurij Zavrl (Saurer), posestnik gradú Kozjaka, pobivši do 100 sovražnikov in ujevši jih okolo 40. Prav takó napade neka četa Mutnico blizu Bihača leta 1556. Ko posadka to zapazi, napade nemudoma sovražnika in ga pri Izačiči popolnoma razbije. Leta 1558. je bil kapetan v Bihači Jurij Zobelsberg, zadnji moški potomec te plemenite rodbine kranjske. Za njim je kapetanoval Mihael Špalatin, ki je leta 1560. napadel turško trdnjavico Ostrvico na Uni, osvojil jo in pokončal posadko.

Turki so odslej vse huje napadali takozvano turško Hrvaško, in Bihač je bil v veliki nevarnosti. Sicer sta sultan in cesar večkrat skle-

¹⁾ Valvasor (XII., 12) in za njim tudi Dimitz (Gesch. Krains II., 143) trdita, da je kraljica Ana pridružila pri tej priliki Bihač vojvodini Kranjski. Takšen dar pa ni bil niti mogoč po starem državnem pravu kraljevine Hrvaške, nego so meščanje mesta Bihača bili podložni še tudi kesneje le banu hrvaškemu in njega sodbenosti, kar dokazujejo mnoge stare listine. (Radoslav Lopašić: »Bihač i Bihačka Krajina.« Zagreb, 1890., str. 64.)

nila mir, ali bosanski paše se niso nikoli držali teh mirovnih dogovorov, nego napadali krščanske zemlje, kadarkoli jim je bilo prilično. Pozneje so pa obdolžili kristjane, da so oni začeli prepir. V teh časih (od leta 1560. do leta 1575.) pridobil si je velikih zaslug za obrambo teh krajev in še posebe za Bihač glasoviti junak Herbart Turjaški. Predno je še jel zapovedovati Krajini (leta 1560.), bil je strah Turkom, leta 1565. pa so se začeli prihodi Herbartovi v večji meri, in čete iz vse Kranjske so se udeleževale teh bojov. Glavna skrb zapovedniku na Krajini je bila, da vzdrži Bihač in da ne opusti bojne črte na Uni. Ali Bihač so našinci prav težko oskrbovali s hrano in orožjem, ker so Turki vselej prežali na vsako takovo pošiljatev. Kakó težavno je bilo to oskrbovanje, to povédi Kisl, životopisec Herbartov. Oče njegov Ivan Kisl je imel kakor blagajnik nositi pomoč krščanskim četam v Bihač; ali ni se upal brez krepkejšega spremstva skozi nevarne kraje, zakaj nedavno so Turki napali Sluin, grad in sosedne vasi požgali, polja pokončali ter polovili in pobili mnogo kristjanov. Ko Herbart to zvé, vzdigne se précej iz Senja s svojo četo, napade sovražnika pri Drežniku in zajame takó ves plen in vse jetnike. Ko hoče dalje spremljati Kisla, spoprime se iz nova s Turki, prežečimi na blagó in denar ter jih zapodí v beg. Toliko pa da se utaborí pri Korenici, da nekoliko počije z vojaki svojimi, raznese se glas po taboru, da so Turki blizu in da so napali grad Pergno. Herbart pošlje za prednjo stražo trideset konjikov, sam z ostalo četo se napotí počasi za njimi. O pravem času še pride prednji straži na pomoč, zakaj že jo je obkrožilo 800 konjikov. Kar iznenada navrne sedaj naš junak na Turke, razkropí jih in pobije, 150 jih pa ujame s stotnikom Poturnelijem vred. Takó si je odprl pot v Bihač. Ker je pa dobro védel, da Turki še vedno prežé na Kisla in spremstvo njegovo, spremljal je blagajnika zajedno s stotnikom Ivanom Lenkovičem, ki je šel bržkone tudi pregledovat Bihač.

Leta 1566. je bila zopet velika nevarnost za Bihač in njega okolico, četudi so bile vse oči obrnjene na Siget. Herbart je bil silno oprezen vojskovodja in je zatorej pazil na vsako gibanje Turkov v sosedni Bosni. Slutil je, da se pripravljajo za napad, in zató jih je prehitel. Na same velikonočne praznike predrè v Bosno, razsaja okolo Lušca, požgè do 300 hiš, pobije in poloví mnogo Turkov in se povrne z velikim plenom v Bihač. Leta 1567. je zagovarjal Herbart, poslanec kranjskih stanov na cesarskem dvoru, naj pošljejo pomoč trdnjavi Bihaču še o pravem času, zakaj ravnokar se mu javlja, kakó se Turki pripravljajo, da si osvojé to mesto. Ko se leta 1568. po-

vrne z Dunaja, pohiti z 800 vojaki na Krajino, napade iznenada Turke ter jih razbije in razkropi. Turki pobegnejo v bližnje trdnjave Kamenograd, Udbino, Ključ in Belaj; ali skoro se iz nova prikažejo pri Bihači, kjer jih pa Herbart drugič popolnoma potolče. Tudi leta 1572. so se pripravljali Turki na vse pretege, da napadejo Bihač. Glas o tem namerjanem napadu je prinesel v Bihač turški uskok Frančišek Kaplovič, ki je potrdil, da so Turki zbrani blizu Udbine pod Ferhadbegom in da preté vsak čas napasti Bihač ali Repič. Kranjske stanovne močno vznemiri ta novica; izdadó oglas vsemu vojništvu, naj bode pripravljeno za vsak slučaj. Lamberga pa pošljejo v Gradec po Herbartu, da se napoti nemudoma na Krajino, kateri pretí tolika nevarnost. Drugih glasov o tem napadu nimamo, vendar so bržkone pelenili po hrvaških mejah, dasi Bihača sovražniki niso mogli osvojiti, ker ga nahajamo še nadalje v krščanskih rokah. Kapetani so mu bili v teh časih Jurij Kronschal (1564.), Adam Schramf (1565.), Danijel Lozer (1570.), Friderik Višnjanski (1573.) in za njim Sebastijan Lamberg starejši od leta 1573.—1577.; potem Benko Krainer (1578.), Jurij Paner (1579.) in zopet Sebastijan Lamberg (1579.).

Najhujši sovražnik kristjanom je bil v tem času bosanski paša Ferhad. Po njegovem načrtu bi bilo osvojiti vso Hrvaško do Kolpe in potem napadati sosedne dežele slovenske. Dobro vedoč, da ne more pridobiti Bihača, predno ne osvoji vseh bližnjih trdnjav in sosedne zemlje, napadal je zaradi tega malone vsako leto predele do Kolpe in jih strašno pustošil. Najhujši so bili ti napadi v letih 1572.—1578., dokler se ni postavila trdnjava karlovška. Herbart Turjaški je združen z drugimi velikaši slovenskimi prosil pomoči ubogi Krajini in dokazoval na vsakem zboru, kjer je bil prisoten, kakó velika nevarnost pretí avstrijskim dednim zemljam, ako osvoje Turki kraljevstvo hrvaško. Posebno se je odlikoval na zboru v Gradci leta 1574., ko je zagovarjal prošnjo grofa Zrinjskega, da se nemudoma učvrstita Bihač in Hrastovica, ker ondotne kraje Turki napadajo najhuje, dasi je bil nekoliko prej sklenjen mir med Turki in cesarjem na osem let.

Že spomládi leta 1575. se vzdigne Ferhad-paša na svojo pest in napade turško Hrvaško. Strašno jo popleni, sósebno okolico bihaško. Ivan Turjaški, strijc Herbartov, vzdigne se nánj, ali nesrečen je. Vojska mu je premagana in sam ranjen. Obrekovalci pa v tem času obdolže Herbarta, da je prezrl vojaške zapóvedi in takó nekaj zagrešil, ali pa da je bil celó sporazumljen s Turki. To junaka našega silno razžali; sijajno se opraviči na zboru v Brucku, kjer je bival

vso pomlád. Ali niso se še dogovorili na tem zboru, kakó bi ubranili meje, ko prijavijo zastopniki kranjskih stanov nadvojvodi Karlu, da so Turki zasedli Bihač in se navalili z veliko silo na Dubovec (poleg denašnjega Karlovca) in Metliko. Skupščina poroči hitro Ivanu Turjaškemu, da kolikor mogoče brani trdnjave, dokler mu ne pride izdatna vojska na pomoč. To je bilo dné 12. vélikega srpana. Ali dné 4. kimovca je bilo Herbartu Turjaškemu prijavljeno še žalostnejše poročilo, da se je združilo pet turških zapovednikov, ki so sklenili osvojiti vse trdnjave po Krajini. Prvi udarec je bil zopet namenjen sevéda Bihaču. Ali ker ga niso mogli osvojiti, plenili so »od dalmatinskih bregov do sredozemske Bosne,« kakor pravi zgodovinar Istvanfy. Da ukrotí krvoločnega Ferhad-pašo, sklene zbor, naj gré v Krajino nemudoma sam Herbart in prežene Turke iz nje preko Une. Ali nesreča je hotela, da je le-tá sicer toli srečni vojskovodja v borbi s Ferhad-pašo nesrečno končal pri Budačkem dné 22. kimovca leta 1575.

Po tej bitvi, takó nesrečni za kristjane, bil je Turkom odprt pot v predele do Kolpe, zakaj vse je pričakovalo, da skoro za tem porazom pade tudi Bihač. Za ta slučaj so utemeljili na predlog nadvojvode Karla denašnji Karlovec (leta 1578.), da brani Turkom vhod v sosedne dežele slovenske. Navzlic temu bosanski paša ni popustil načrta, da namreč osvoji Bihač. Trdnjavica za trdnjavico je bila osvojena, in takó je bila do malega vsa okolica bihaška v turških rokah. Prej so že pale trnjavice Dubica (leta 1538.), Zrin (leta 1554.), Kostajnica (leta 1556.), Novi (leta 1556.), Krupa (leta 1565.); in sedaj so osvojili Turki Bužim (leta 1576.), Cazin (leta 1576.), Ostrožac (leta 1577.). Bihač je bil torej obkoljen od samih turških trdnjavic, in našinci so imeli sedaj še večje težave nego prej, ako so hoteli oskrbovati posadko s hrano in potrebnim orožjem; treba je bilo vsekakor spremstva močnih vojaških oddelkov. Vse tožbe cesarja Rudolfa II. in nadvojvode Karla zaradi teh napadov in plenjenja niso pomagale, zakaj na sultanovem dvoru jim je prijalo to, kar je delal Ferhad-paša, in radi tega so odgovarjali cesarju še posebno drzno in porogljivo. Ker se je bilo bati, da ne bi ostala trdnjava brez oskrbe in se končno morala udati Turkom, razpravljal je odbor stanov kranjskih, štajerskih, koroških in goriških na zboru v Brucku leta 1578., ali bi še dèlj vzdrževali Bihač in zató osvojili sosedne trdnjavice, ali pa ga podrlí, da se Turki ne vgnezdijo. Odborniki sklenejo po tehtnih preudarkih, da je treba trdnjavo braniti še dèlj, in da se zató zbéri nova vojska, katera vrhu tega osvóji ves predel okolo Bihača. To je bilo pa tudi potrebno, zakaj že meseca sušca dobí nadvojvoda Karol glas, da

so Turki predrli na Hrvaško in da so se namenili udariti na Bihač, kar so tudi storili skoro potem. Ali Bihač se je držal, ker ga je hrabro branil zapovednik Sebastijan Lamberg z dobro oskrbeno posadko.

Da osvoji izgubljene trdnjave okolo Bihača in lože oskrbuje sam Bihač, zbrala se je na povelje nadvojvode Karla I. vojska 9000 móž, ki je imela s seboj tudi 18 večjih topov. Glavni zapovednik ji je bil Jurij Khevenhüller. Iz početka je bila naša vojska srečna in je hitro osvojila tri trdnjave Cazin, Zrin in Ostrovac, ali pod Bužinom jo ustavijo Turki. Zapovednik trdnjavi se ni hotel podati, ker je védel, da mu pride na pomoč Ferhad-paša, kar se tudi zgodi. Vojska 30.000 Turkov prihrumi pod Bužim, vendar ne pride do odločilne borbe, nego samó do manjših prask, v katerih pade več sovražnikov nego naših vojakov. Našincem to ni koristilo mnogo, ker so Turkom dohajale pomožne čete od vseh strani, število naših vojakov se je pa le manjšalo. Končno Khevenhüller spozná, da ne more premagati Turkov; zató se vrne s svojo vojsko domóv dné 3. kimovca. Ves ta Khevenhüllerjev prihod ni izposloval drugega nego to, da Turki niso osvojili Bihača, da se je popravilo mestno zidovje, obnovil požgani samostan, iz nova sezidala mnoga poslopja za razne zaloge in pokrepila posadka. Bihač se je takó mogel držati do leta 1592., četudi so ga Turki često napadali v tem času, posebno še zadnji dve leti, predno se je udal. Tudi to, kakó so se vojevali Turki, rešilo je Bihač preranega padca. Turki so hoteli namreč najprej osvojiti vso okolico bihaško, zató so iz večine z manjšimi oddelki raztreseno napadali trdnjave, katere so ponajveč tudi osvojili. Toda leta 1587. so začeli Turki zbirati veliko vojsko, da zvršé znamenito podjetje. Hoteli so namreč osvojiti Sisek in potem predreti dalje čez Hrvaško na Ogersko, kjer se jim je protivila na jugozapadni strani le še trdnjava Kaniža. Kakor je pred utemeljitvijo Karlovca mislil Ferhad-paša, da mu je mimo Metlike odprt pot v sosedne zemlje slovenske, in je zató posebno pogostoma napadal kraje med Uno in Kolpo, takó je kesneje novi bosanski paša Hasan prediral v predele med Uno, Savo in Kolpo, da osvoji Sisek, zakaj Karlovec se mu je zdel prečvrst, da bi ga mogel premagati. Proti Sisku je zbiral tedaj Hasan-paša svoje sile od leta 1587. do leta 1590.

Za Sebastijanom Lambergom je stotnikoval v Bihači leta 1580. Francišek Rössel, a za njim Danijel Obričan do dné 17. grudna leta 1583., ko so ga Turki pri Drežniku napali z veliko četo in ubili. Turki so mislili, da je že sedaj odzvonilo Bihaču, in so posebno hudo razsa-

jali po okolici in pokončevali pólja, češ, da se jim prebivalci udadó. V teh hudih časih so zapovedovali v Bihači leta 1584. Ladislav More, Jakop Prauk in Frančišek Horner; od leta 1586. — 1590. pa Tomaž Dornberg, za katerim je prišel Krištof Obričan do leta 1592.

Jedini važni dogodek za Bihač v tem času je osvojitev trdnjave Repiča leta 1589., ker je bila zaradi nje posadka bihaška še bolj odcepljena od krščanskega posestva in je bilo odslej posadko oskrbovati še teže nego prej.

(Konec prihodnjič.)

Nevarni studenec.

Požene dekletce kremenec
V globoki planinski studenec,
Za njim pogleduje okó:
»Nazaj li prinese ga kdó?«

»Zakaj si, dekletce ti zalo,
V studenec kremenec pognalo?
Upléni povódní te mož,
Če dělj togotilo ga boš!«

S pečine takó govorila
Mladenki pogórska je Vila,
Odšlá je v planino potem,
Izginila v mēgli očem.

Ostavlja dekletce vodíco,
Ugiblje in máje z glavíco:
»Če mož bi povódní me vzél,
Kaj moj bi ljubímec začel?!«

y.

Usèhla kita.

Ód cvétov posušena kita,
Spominov bridkih vzbujáš moč:
Ko zdr na nebu se zasvita,
Že nje očesi te kropita,
Bolestno zroč . . .

Sovražnik déžel je preplavil,
Za dom, sinovi krēpki, v bran!
Na bđj se mnogi sin odpravil,
Ljubímec tudí njo ostavil,
Šel v bđj srčan.

Cvetóv mu na klobuk pripela,
Ta cvet je nji v spominu ostal.
Na tlà domača prihitela
Po zmagi truma je vesela,
A on je pál

Zató, usèhla cvetja kita,
Spominov bridkih vzbujáš moč:
Ko zdr na nebu se zasvita,
Že nje očesi te kropita,
Bolestno zroč . . .

Bistrán.

Kakó so Turki osvojili Bihač.

Spisal I. Steklasa.

(Konec.).

vojna, ki je trajala malone brez prestanka od leta 1591. do leta 1606., morala bi se začeti šele leta 1593., zakaj to leto je bila v Carjem Gradu uradno napovedana Avstriji. Ali bosanski paša Hasan ni čakal tega, nego je začel po turški navadi že prej napadati zemlje krščanske. Že leta 1590. je plenila četa 3000 vojakov okolo Bihača, in leta 1591. je prihrulo zopet kakih 1500 mož čez Uno. Napadli so Bihač, ali Krištof Obričan jih je hrabro odbil s posadko svojo. Drugo leto ni bil takó srečen. Ko nekega dné pregleduje trdnjavo, napadejo ga Turki in ga ujamejo. Spremljevalci zapovednikovi zbežé na vse strani, in v mestu nastane strašen strah in velika zmešnjava. Ko bi bili Turki v tem trenutku napadli trdnjavo, izvestno bi jo bili osvojili. V tej veliki zmešnjavi prevzame zapovedništvo Jožef Dornberg, dokler ni bil postavljen za stotnika Jožef Lamberg.

Ko je pa Hasan-paša dné 2. vélikega travna leta 1592. dozidal novo trdnjavo petrinjsko in si takó zavaroval pot do Siska, sklenil je vsekakor osvojiti Bihač, da bi mogel potem brez skrbi z vso vojsko udariti na Sisek. Takó je tudi Bihaču odbila zadnja ura.

Že dné 10. ržénega cveta je prišel Hasan-paša z močno vojsko, težkimi topovi in z mnogimi ladjami po Uni pred Bihač. Prvih osem dnij so streljali na mesto neprestano od štirih stranij. Ker je bilo zidovje že precéj porušeno, pripravili so se Turki na napad. Ali predno so hoteli poslednjič naskočiti mesto, udali sta se dve drugi trdnjavici turškim rokam. Hasan je namreč poslal iz tabora pod Bihačem oddelek svoje vojske, da osvoji bližnje trdnjave. In res mu osvojí Peršić in Izečić (dné 17. ržénega cveta), dočim je bil znameniti Kamengrad še minulega leta izgubljen za našince.

Končno začnó Turki napadati Bihač dné 19. ržénega cveta. Že so postavili vojaki lestve na zidovje, da se popnó nánje, kár jamejo meščanje zahtevati od zapovednika, naj izročí mesto z ugodnimi pogoji. Krištof Lamberg je sam prepričan, da ne bi mogel dolgo braniti mesta, ker je zidovje po neprestanem streljanji skoro razdejano in so branitelji iz večine popadali, ali pomóči se ni nádejati od nikoder. Zató sklene, da se udá, in sicer največ zaradi tega, ker se je začelo

meščanstvo sámo s Hasanom dogovarjati o podaji. Prebivalci mestni so namreč javili paši, da bi se radi podali, ako jim obljubi sloboden odhod. Paša pošlje précej nató jednega svojih begov v trdnjavo, da obeta prebivalcem in posadki sloboden odhod, ali pa varnost osebe in imetka, ako želé tudi še dalje ostati v mestu. Ko Lamberg-to zvé, gré sam v turški tabor, da razpravlja tamkaj o podaji, katero res sklene z dogovorom, po katerem smé posadka slobodno oditi.

Tudi pri tej priliki dolžé nekateri povestničarji Krištofa Lamberga, da je od samega strahú izdal mesto Turkom, ne da bi se jim bil hrabro postavil v bran. Takó ga ogerski povestničar Istvanfy imenuje malosrčnika in bojazljivca. Ali če razsodimo vse okolnosti, kate-tere smo navédli ravnokar, pritegniti moramo Valvasorju, ki brani čast rojaka svojega. Kranjski stanovi in celokupna vojaška uprava na Krájiní so bili kriví največ, ker so premalo skrbeli za takó važno trdnjavo in jo skoro popolnoma zanemarjali ravno v tem času. Vender kranjskim stanovom tudi tega ne moremo očitati preveč; saj nam je znano, da so od leta 1590. pazili vsi na Sisek, zakaj ondu je hotel sovražnik predreti v dežele slovenske. Na tej stráni namreč ni bilo nobene takó močne trdnjave, ki bi jih branila, kakor je bila tamkaj na novo utemeljena karlovška nasproti Bihaču. Ne plašljivost Lambergova, nego neka malomarnost celokupne vojaške uprave in kranjskih stanov je zakrivila, da je bil Bihač kristjanom izgubljen po 65letni vladí avstrijski in 52letni upravi kranjskih stanov.

Hasan-paša je bil pa tudi prav zvita glava. V svojem vedenji proti Lambergu in njega spremljevalcem je bil prav priliznjen, samó da bi jih pridobil záse. Zató je nagradil zapovednika Lamberga z zláto vezeno obleko, druge spremljevalce pa s svilenimi haljami. Jeden izmed njih, Tomaž Gall po imeni, ni hotel vzeti halje, nego jo je podaril blizu stoječemu Turku. Hasanu se zdí čudno, da navedeni spremljevalec takó malo cení njega dar. Ali obdarovani Turek mu dobro odgovorí, da je Gall Nemeec, ki ni še nikdar nosil take obleke, pa tudi ne mara zánjo; rajši bi vzél cekin, da bi si mogel zánj kupiti vina in se nekoliko razveseliti. Hasan se nató sladko nasmeje in podarí Gallu 10 cekinov. Spremljevalcu Bajnaku pa dá 150 tolarjev in ga celó nagovarja, naj ostane pri njem v službi, da ga bode dobro plačal. Tudi med druge prebivalce mesta Bihača siplje denar, in da jih zaslepí še bolj, pokaže jim nekoliko zabojev, napolnjenih z zlatom in srebrom ter jim obljubi, da prepustí vse to njim in da jih bode varoval bolje nego dosedanji njih gospodar, ki ni skrbel ni za plačo ni za hrano podložnikov svojih.

Lamberg je zaupal tem laskavim besedam Hasanovim in odšel iz trdnjave z 22 vojaki (samó toliko jih je še ostalo od 400) in drugimi prebivalci, ki so se mislili izseliti. Napoté se proti Slunju, ki je bil takrat še naš. Češ, da jim je potrebna straža na poti, pošlje ž njimi Hasan-paša bega Velehtana s 400 turškimi konjiki. Ali Velehtanova naloga je bila, da te neoborožene ljudi (razven 22 vojakov) pokončá na poti. In res, ko so kaki dve milji od tabora, napade jih s četo svojo. Začne se krvavo klanje; našinci se branijo obupno, posebno óni oboroženi vojaki, in pobijejo marsikaterega Turčina. Izmed imenitnejših Turkov je padel Ibrahim-beg, katerega je zabodel Tomaž Botalić; sprla sta se bila že prej zaradi nekih darov, katere je bil Hasan-paša razdelil mnogim prebivalcem bihaškim, da jih pridobi záse, le-tá beg pa jih je zahteval od prebivalcev. V tej borbi se je posebno hrabrega izkazal nam znani Tomaž Gall, ki je ubil tudi nekega ago in Turke takó preplašil, da so pobegnili v Bihač. Od naših vojakov je ostal samó kapetan Krištof Lamberg in 6 meščanov; vsi drugi so pali v tej borbi. Begunci so prispeli najprej v Drežnik in od tukaj v Slunj.

Tudi gledé na ta napad brani Istvanfy Hasana, o katerem misli, da je bil prav pošten človek, ki je spoštoval besedo svojo. Kriv mu je le Tomaž Batalić, ki se je sprl z nekim Turčinom, pa je zató prišlo do krvave borbe. Tudi pripoveduje Istvanfy, da Lamberg ni pobegnil iz poboja, nego da so ga Turki ujeli in privedli nazaj k Hasanu, kateri ga je pa velikodušno pustil na slobodo. Vse to ne more biti res, posebno ne óno, kar piše ta zgodovinar o Hasanovem značaji, zakaj vse njega dosedanje in tudi poznejše vedenje se upira takovemu mnenju. Valvasor je v tem pogledu mnogo verodostojnejši, zatorej se držimo njegove pripovedi (Valvasor XII., 15.—16.). Da je bil Hasan sam nejevera in krvolök, dokazuje najbolj njegovo ravnanje s prebivalci bihaškimi, ki so ostali po odhodu Lambergovem v trdnjavi. Dočim je namreč Velehtan-klal izseljence, prišel je tudi Hasan v Bihač. Ali kakor je prej s sladkimi besedami in dragocenimi darili mamil prebivalce na svojo stran, dokler jih ni pridobil, takó okrutno jih začne sedaj preganjati. Od 5000 prebivalcev, ki so ostali v mestu, dá jih 2000 poklati, druge zasužni, 800 samih otrók pa odvêde na Turško. — »Ker se je udalo mesto Bihač, odprt je pot v Italijo, torej naj pazijo Benečanje« — takó javlja benečanski poslanec iz Prage svoji signoriji (vladi benečanski). Kolikokrat je bilo to mesto v 16. veku v veliki nevarnosti, zakaj Turki so ga že napadali iz davna! Sedaj je palo, ali s krvavim klanjem národa so se Turki osvetili za mnoge svoje

poboje pod tem mestom, kakor da hočejo pokazati Sisku in drugim hrvaškim in slovenskim mestom, kaj bode, ako jih osvojé.

Mnogi krščanski vojskovodje so poskušali osvojiti Bihač, ali šele leta 1878. so ga zavzele naše čete po hudi borbi. Važna sta dva napada na Bihač v prejšnjih časih. Že dve leti pozneje, ko je padla bihaška trdnjava, vzdignil se je na Turke v teh krajih glasoviti junak Jurij Lenković, karlovški general, in sicer že prav kesno jeseni. Glavni namen temu prihodu je bil napad na sam Bihač. Z močno vojsko pride dné 5. listopada zvečer pred trdnjavo bihaško takó tiho, da posadka niti ne zapazi sovražne vojske. Tisto noč okolo dveh po polnoči zapové Lenković tihoma prisloniti lestve na mestno zidovje in ukaže vojakom, da se popnó na zid. Le-tí hitro poskačejo po lestvah na zidovje in nasipe. Ko jih končno posadka vender zapazi in se hitro zbere na veliko vpitje, spopadejo se živo na obeh stranéh. Ali Turki so bili premagani. Kdor se ni rešil v kulo, pal je od puške ali meča, takó da je bilo na ulicah in nasipih polno mrtvih trupel. Naših vojakov ni palo mnogo. Valvasor trdi (XII., 16.), da so pali samó trijé — a zajeli so bogat plen (dragocenosti, žita in druge hrane) ter oslobodili 1200 krščanskih sužnjev. Ostroga vender tudi Lenković ni mogel osvojiti, ker ni imel velikih topov in je moral biti zadovoljen s tolikim uspehom. Že dné 8. listopada se vrne zmagovito s plenom in oslobojenimi sužnji v Karlovec.

Od tega časa so imeli Turki v Bihači mir dolgih sto let. Šele ko so za cesarja Leopolda I. krščanske vojske sijajno zmagovale Turke na Ogerskem in so iz večine domači junaki oslobodili Slavonijo in velik del Hrvaške, začelo se je iz nova misliti, kakó bi bilo pridobiti turško Hrvaško poleg drugih okrajev, ki so nekđaj pripadali kraljevini hrvaški. Da se osvojí turška Hrvaška, moral je biti osvojen najprej Bihač, ključ temu kraju. Da se zajedno pospeší osvojitev vse Bosne, kakor je bilo takrat sklenjeno v bojnem svétu dunajskem na prigovarjanje glasovitega Evgena Savojskega, poslano je bilo že spomládi leta 1697. pet cesarskih polkov iz Kranjske, Štajerske in Ogerske na Hrvaško proti Karlovcu. Veleval jim je general grof Frančišek Karol Turjačan, kateri bi se združil z banom Bačanom, da udarita zajedno na Bihač. Ban Adam Bačan je zbral do 20.000 móž in je na svojem prihodu v neprijateljsko zemljo osvojil nekoliko ostrogov, a najsilnejši grad s posadko Belo Steno je zavzel náskokoma, potem pa se obrnil proti Bihaču, da ga obsede s treh stranij. Nemce je postavil na severozapad pri Nemških vratih. Turkov je bilo v mestu do 4000.

Nádejali so se pomóči od bosanskega paše. Dné 9. ržénega cveta se je začelo redovito obsedanje in streljanje na mesto iz topov; nató se je pripravila vojska na véliki naskok. Turkom so javili, da ne dobé nobene pomóči, ali beg Čihaja, zapovednik v trdnjavi, odgovorí, da se bode branil do zadnjega diha. Ban je pošiljal manjše čete po okolici, da potolčejo tolpe, ako bi se bližale trdnjavi na pomoč. Četa glasovitega junaka in osloboditelja Like, popa Marka Mesiča, imela je hud bój s sovražniki in prinesla glas, da prihaja vojska iz Belega Grada, v Sarajevu pa da se zbira vojska bosanska in albanska. Nezloga vojaških zapovednikov vojske hrvaške in nemške še bolj pogorša žalostni položaj krščanske vojske. Z Dunaja dohajajo zapóvedí, naj čimprej osvojé Bihač, da se potem začné glavna vojna. Vse to je bilo vzrok, da so končno prestali obsedati Bihač, in da je le-tá trdnjava na nepriliko Hrvatom ostala stolno mesto turški Hrvaški.

Od tega časa je minilo malone zopet 100 let, da Bihač ni bil napaden. Šele leta 1878., ko je srčna naša vojska predrila v Bosno, vzal je oddelek njen napadoma mesto in trdnjavo Bihač ter osvojil vso turško Hrvaško. Vsi ti dogodki so še vsakomur v živem spominu, zató nam jih ni treba navajati, nego izpregovorimo še nekoliko o današnjem Bihači.

Mesto in trdnjava Bihač se razprostira ob Uni blizu hrvaške meje; do Zavalja (na hrvaški stráni) je malo uro hodá. Krasen je pogled na starodavni Bihač in njega okolico z visočine zavaljske. Ob reki Uni, ki si je v górenjem toku naredila pot skozi strme in skalnate odrastke planinske, razširja se šele pred Bihačem precejšnja ravnina med odrastki planine Plešivice s severne strani in gore Ristovca z južne strani, ki je posebno mična in plodna. To odprto polje se širi na obeh bregovih Une proti Izačiču in Krupi; zožujejo jo šele odrastki gore Grabeža bliže Krupe.

Trdnjava Bihač stoji na levem bregu Une, nekako na otoku, ker je od zapadne strani pred njo izkopana struga, ki se pod trdnjavo zopet združuje z glavno reko. Pred trdnjavo se razprostira na levem in desnem bregu Une pod brdom Benakovcem dólenje mesto, mnogo večje in širše od trdnjave. Del mesta je na južni stráni trdnjave na posebnem otoku v Uni. Bihač je izza davnih časov utrjen in obkoljen z debelim zidom, kateri se je pa začel že podirati, sósebnó na zapadni in severni stráni, kjer je po nekod že tudi podrt. Južno stran mesta nasproti Ripču loči od trdnjave poseben zid, in za to pregrajo je sezidana vojašnica (kršlja) za 2000 vojakov. V trdnjavo je móči priti

skozi troja vrata. Vrata nasproti severu na hrvaški strani se zovejo Nemška vrata, morda zató, ker so nekdej v starinskem ostrogu stanovali nemški vojaki (deutsche Knechte). Na iztočni dóljeni strani trdnjave so Zelena vrata, a nekdej se je ves ta mestni predel zval Zelengrad. Proti Uni pa se mora končno skozi dva zida na Unska vrata. Vsi trije mostovi čez strugo so leseni; prav takšen je tudi večji most čez glavno reko Uno, samó da so na njem na obeh stranéh postavljene kolibe za prodajalnice.

Razven nekoliko starejših ali javnih poslopij so do malega vse hiše lesene ali pa od pletenin; postavljene so na stebrih takó, da so dólji pri zemlji staje za govejo živino in konje. Vse hiše so zamazane in nečiste, neuredne in trošne, prava slika turškega mesta. Krščanske hiše imajo odprto dvorišče, turške pa se zapirajo z velikimi vrati od desák. V trdnjavi je sezidana v novejšem času na zapadni strani pri mestnem zidu velika jednonadstropna hiša za kónak, v katerem stanuje glavár bihaškega okrožja. Od starejših spomina vrednih poslopij stoji še nasproti Zelenim vratom stara cerkev sv. Antona, sezidana v gotskem zlogu od štirioglatega izklesanega kamenja. Turki so jo izpremenili v džamijo in sezidali pred kakimi tridesetimi leti namesto starega zvonika novo munaro (tanek zvonik). Do cerkve sv. Antona, ki je bila nekdej bržkone župna cerkev, dočim so frančiškani imeli cerkev posvečeno Materi božji, stoji oddaljeno nekoliko korakov starinsko zidano poslopje, sedaj magazin. To so bržkone ostanki nekdanjega samostana, bodisi pavlinskega, ali frančiškanskega, katerih obeh se spominjajo v starem Bihači. Stara trdnjava je stala sredi mesta, ali za upora bosanskega (leta 1851.) porušil jo je glasoviti Omer-paša, in danes se komaj poznajo nje podrtine. Frankopanski grad pa je bil še sedaj dobro ohranjeni kastel pri Nemških vratih. Po svojih ostrogih in po zidu spominja gledalca srednjeveških gradov.

Bihač ima s svojimi predmestji 684 hiš in okolo 3000 prebivalcev, in sicer 2500 mohamedancev, 260 grškoiztočnikov, 170 katoličanov in 70 židov. Mohamedanci imajo v mestu in trdnjavi do 13 džamij, okolo katerih so tudi njih pokopališča. Trgovina v Bihači ni znamenita niti na trgu niti v prodajalnicah na mostu, vendar zató je bila nedavno živa trgovina z govejo živino in žitom na bivši muti pri hrvaškem Maljevci, posebno na ponedeljek. V novejšem času živé v Bihači trgovci, ki so v neposredni zvezi z Dunajem in Trstom. Za trgovino in promet rabi prebivalcem bihaškim in okoličanom dobra cesta do Zavalja in od tod v Karlovec, potem cesta na Une desnem bregu, dogotovljena leta 1865., katera vodi mimo Ostrožca in Krupe do No-

vega. Kadar se uživi velika osnova, izdelana že pred petindvajsetimi leti, da se namreč z železnico zveže Ljubljana s Karlovcem in ta z Bihačem, oživelo bode zopet občevanje s tem važnim mestom v turški Hrvaški s slovenskimi kraji, sevéda ne toliko v vojaškem pogledu, kakor nekdanj, nego v trgovinskem in národnem oziru. Takrat se bode lahko popeljal marsikateri Slovenec v te kraje, toli znamenite za našo zgodovino, kjer so nekdanj pradedje naši, združeni s Hrvati, takó junaško branili vero in národnost svojo, da se jih lahko še dandanes spominjamo ponosno.

Na šetališči.

List iz dnevnika.

Zeléno drevje nad menoj se boči
In brani solčnim žarkom pot do tál,
Kjer umaknivši se vročini žgoči
Brezdelni svet se je na šetnjo zbral.

Ob godbe zvokih po peščenj poti,
Med cvetjem hodi starost in mladost,
Jaz samec le stojim v zatišnem koti,
Na šetališči najredkejši gost.

In gledam jih. — Veselje vsem na lici,
Krog ustén vsem neskrben, jasen smeh,
Radosten govor in veseli klici
In strasten ogenj v čarobnih očéh.

Življenje bodro in nemira polno
Razgrinja mi košati drevored,
In vender v prsih mojih srce bolno
Iz nova mi objema mrzel led.

Ob godbe zvokih jasnih lic počasi
Sprehajajo ljudje se pred menoj; —
O cvéti, cvéti v daljni górski vási
Ti črnolasi, krasni angelj moj!

Fr. Gestrin.

Srčni glási.

Iz mojih pesmij časih
Kot sreča se glási,
In vender v srčnih glasih
Radosti prave ni:

Le željno, kakor pôje
V samini ptič ujet,
Te drobne pesmi môje
Zvené v brezmejni svet . . .

Cvetána.

